

ISBN 978-80-557-1217-8

Pavel Fobel Etika – garancia dobrej vedeckej praxe

Banská Bystrica 2017

Pavel Fobel

Etika – garancia dobrej vedeckej praxe

umb UNIVERZITA
MATEJA BELA
V BANSKEJ BYSTRICI

BELIANUM

Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici

Filozofická fakulta

Katedra etiky a aplikovanej etiky

Prof. PhDr. Pavel Fobel, PhD.

Etika – garancia dobrej vedeckej praxe

Banská Bystrica 2017

Schválila:

Edičná rada Filozofickej fakulty UMB v Banskej Bystrici

Etika – garancia dobrej vedeckej praxe

Vedecká monografia

Autor: prof. PhDr. Pavel Fobel, PhD.

Recenzenti: prof. dr. hab. Andrej Kiepas
doc. PhDr. Vladimír Ďurčík, PhD.

Technický redaktor: Mgr. art. Zuzana Ceglédyová

Vydanie: prvé

Vydavateľ: Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela
v Banskej Bystrici

Edícia: Filozofická fakulta
Univerzita Mateja Bela
Banská Bystrica

Tlač: Equilibria, s.r.o., Košice

ISBN 978-80-557-1217-8

Za odbornú a jazykovú stránku zodpovedá autor jednotlivých častí.

Všetky práva vyhradené.

Toto dielo, ani žiadnu jeho časť, nemožno reprodukovat' bez súhlasu majiteľa práv.

Publikácia vychádza ako výstup riešenia grantu VEGA 1/0187/16

OBSAH

ÚVOD.....	5
I. ETIKA VEDY V MINULOSTI A SÚČASNOSTI	8
1.1 Etika vedy ako výsledok spoločenských zmien a intenzifikácie vedeckého poznania.....	8
1.2 Rekonštrukcia tradičnej vedy ako nová etická výzva	10
1.3 Etická intervencia v hľadaní nového poslania vedy	12
1.4 Etika vedy ako predmet súčasného diskurzu.....	15
1.5 Etika vedy v európskom kontexte	20
1.6 Európske etické štandardy vo vede a vedeckom výskume	25
1.7 Manažment vedy a vedeckého výskumu	27
1.8 Etika vedy – národný kontext	29
1.9 Etika ako dôležitá súčasť výskumných projektov	31
1.10 Postmoralistná paradigma v etike vedy (pohľad G. Lipovetského)	33
II. APLIKÁCIA ETIKY – PREDPOKLAD DOBREJ VEDECKEJ PRAXE....	37
2.1 O špecifickom poslaní aplikovanej etiky	37
2.2 Etika vedy ako aplikovaná etika.....	41
2.3 Význam metodických prístupov aplikovanej etiky.....	47
2.4 Interdisciplinarita a etika vedy	48
2.5 Riziká univerzalizmu v etike vedy	50
2.6 Kultúrno-hodnotový kontext vo vede	54
2.7 Problémy udržiavania etickej kredibility vedeckej práce	55
2.8 Zodpovednosť vo vede a vedeckom výskume	60
III. MORÁLNE RIZIKÁ A DILEMY SÚČASNEJ VEDY.....	64
3.1 Prípady morálneho ohrozenia vedy.....	64
3.1.1 Projekt CAMELOT.....	64
3.1.2 Projekt ZIMBARDO, resp. neetický Stanfordský vedecký experiment	64
3.2 Morálna DILEMA VÁŽNA	65
3.3 PREDÁTORSKÉ ČASOPISY ako morálna hrozba vedeckosti	67
IV. ETIKA VO VEDECKOM A AKADEMICKOM PROSTREDÍ NA SLOVENSKU	73
4.1 Etický kódex SAV a Autorský zákon 2015	73
UKÁŽKA 1: Etický kódex SAV	74
UKÁŽKA 2: Autorský zákon 2015 (vybrané pasáže)	81
Správna vedecká prax (odporúčania rady APVT)	90
UKÁŽKA 3: Oblasť: Kvantitatívne hodnotenie výkonnosti	92
UKÁŽKA 4: Oblasť: Vedecká výchova	93

4.2	Akademická etika na Univerzite Mateja Bela v Banskej Bystrici	95
	UKÁŽKA 5: Etický kódex zamestnanca Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici	97
	UKÁŽKA 6: Štatút Etickej komisie UMB v Banskej Bystrici	103
	UKÁŽKA 7: Etický kódex študenta UMB	109
	UKÁŽKA 8: Štatút Etickej komisie študentov Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici	115
4.3	Význam prípadovej metódy pri riešení etických problémov vo vede	122

V. ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV 125

ÚVOD

*„Väčšina ľudí si myslí,
že intelekt robí veľkého vedca.
Nemajú pravdu.
Robí to charakter.“*

Albert Einstein

Vedecká a výskumná práca si dnes vyžaduje vysoké osobné aj tímové nasadenie, kladie enormné nároky na vedecké inštitúcie a zodpovedné správanie sa vedcov a vedeckých inštitúcií. Všetci očakávajú, že vedecká komunita a všetci aktéri vedy sú dôveryhodné subjekty, rešpektujú humánne princípy, budú sa správať čestne a zodpovedne k ľuďom aj budúcnosti.

Táto vysoká dôvera kladie na nás, vedcov, vysoké morálne nároky a vyžaduje si rešpektovať najvyššie etické zásady. Kto iní ako vedci si musia uvedomiť svoju participujúcu úlohu na skvalitňovaní života, podporovať dobrý život a podporovať prospešné veci pre ľudí dneška aj budúcnosti. Dynamika vedy nás núti k tomu, aby sme boli opatrní a eliminovali morálne riziká, ktoré vznikajú pod vplyvom nielen nových technológií, ale aj rôznych záujmových skupín alebo účelového správania sa vedcov. Osobná a profesionálna etika vedcov preto neoslabuje ich význam, ale naopak, v kontexte týchto rýchlych zmien ho skôr posilňuje. Preto nás nemôže prekvapiť, že sa prijímajú medzinárodné etické štandardy, vznikajú etické komisie, ktoré formulujú regulatívne dokumenty o dodržiavaní striktnějších pravidiel v tejto oblasti. Tieto aktivity prenikajú aj do profesionálnej socializácie mladých vedcov. Je preto prirodzené, že otázka dobrej vedeckej praxe by mala byť spoločenskou prioritou a centrom pozornosti inštitúcií, ktoré sa zaoberajú vedou, výskumom a ich implementáciou. Tento záujem sa zhoduje s etickým úsilím kreovať lepší (dobrý) život a podporovať strategické zámery trvalo udržateľného života. Etické riziko spojené s prácou vedca a vedeckých inštitúcií je nutné minimalizovať, pretože etické riziká sa v súčasnej informačnej ére, globalizovanej spoločnosti, silnejúcim vplyve ekonomicky silných záujmových skupín ešte umocňujú. Preto musí byť

posilňovanie etickej kultúry, spoločenskej dôvery a vedeckej reputácie v súčasnosti podporované nielen etickou sebareguláciou (osvojovaním si etických požiadaviek a etických rizík), ale zároveň aj uplatňovaním prostriedkov inštitucionálnej etickej povahy. Podobne ako v inej oblasti, aj vo vede a výskume vedie neetická prax k strate dôvery vedca, poškodeniu dobrého mena alebo reputácie inštitúcie. Neraz môže viesť až k ohrozeniu človeka, prípadne poškodeniu základných ľudských práv.

Akceptovanie etických štandardov vedy je niekedy problematické. Vedecké postupy a rôzne praktiky vo vede majú neraz hlbšie kultúrno-hodnotové alebo inštitucionálne korene, a preto nie je ľahké zaujať k nim jednoznačné morálne hodnotiace stanovisko. Obyčajne je spojené s komerčnými úmyslami, hlbšími štátnymi záujmami alebo vojenskými ambíciami. Morálny kredit vedy často znižujú zle nastavené inštitucionálne mechanizmy ako napr. posudzovanie vedeckého výkonu podľa kvantitatívnych kritérií, formálne redakčné a recenzné postupy, neprimerané využívanie finančných prostriedkov a pod. Ako príklad môže poslúžiť problém publikovania v predátorských časopisoch, publikovanie v renomovaných svetových časopisoch s nízkym H-indexom, nedoceňovanie vedeckého dialógu a úrovne národného diskurzu, nízka podpora pri organizovaní vedeckých podujatí, tvorba tzv. „regálových“ zborníkov a publikácií, nízka recenzná kvalita, spôsoby posudzovania výskumných projektov, finančné ohodnotenie expertíznej činnosti a pod.

Touto publikáciou chceme osloviť mladých ako aj skúsených vedeckých pracovníkov s tým cieľom, aby si uvedomili dôležitosť etického rozmeru vedy a výskumnej práce, prijali etiku ako dôležitú súčasť zvyšovania kvality vedeckej práce a aby sme spoločne vyvíjali úsilie zamerané na elimináciu etických rizík vo vedeckej práci. Takto chceme posilniť morálne sebavedomie všetkých, ktorým záleží na korektnej a eticky akceptovateľnej vedeckej práci. Veríme, že takýmto posilňovaním „morálneho svalstva“ a osvojením si zásad korektnej vedeckej práce sa zaradíme medzi lídrov dobrej vedeckej praxe doma aj v zahraničí. Nadobudneme tak nielen vyššie profesionálne uznanie, ale aj vedeckú sebaúctu. Máme záujem poskytnúť poznatky, ktoré sú dôležité pri voľbe medzi čestnou

a morálne pochybnou vedou, ale aj to, ako sa „nastaviť“ pri praktizovaní dobrej vedeckej praxe a odolávať nekalým postupom, s ktorými sme neraz vo svojej práci konfrontovaní. Etické porozumenie umožňuje zaujať kritický postoj k nežiaducim praktikám. V konečnom dôsledku nám ide o spoločné úsilie budovať si morálne rešpektovanú vedeckú reputáciu. Preto je dôležité zoznámiť sa so štandardami dobrej vedeckej praxe doma aj v zahraničí, spôsobmi riešenia eticky sporných otázok a aj s možnosťou, ako si vybudovať rešpektovanú profesionálnu pozíciu.

Publikácia je určená nielen doktorandom a mladým vedeckým pracovníkom, ale všetkým, ktorí sa usilujú udržiavať morálnu kredibilitu vedy a výskumu. Ponúkame nielen teoretický pohľad na problém etiky vedy, ale aj inštitucionálne mechanizmy na jej ovplyvňovanie, nástroje predchádzania neetickým praktikám. Veríme, že etickú kultúru mladého vedca môžu podporiť aj poznatky a metodické postupy prezentované v jednotlivých častiach publikácie, ktoré slúžia zároveň ako metóda etického precvičovania, posilňovania etickej erudície a rozpoznávania vlastnej etickej línie správania sa vo vedeckej praxi.

Názov: **Etika – garancia dobrej vedeckej praxe**

Autor: prof. PhDr. Pavel Fobel, PhD.

Recenzenti: prof. dr. hab. Andrej Kiepas
doc. PhDr. Vladimír Ďurčík, PhD.

Vydanie: prvé

Náklad: 150

Rozsah: 132 strán

Vydanie: prvé

Rok vydania: 2017

Vydavateľ: Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela
v Banskej Bystrici

Edícia: Filozofická fakulta UMB

Tlač: Equilibria, s.r.o., Košice

ISBN 978-80-557-1217-8